

ΤΟ ΜΕΤΟΧΙΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ ΣΤΙΣ ΣΕΡΡΕΣ

Μετά την κατάκτηση της Κύπρου από τους Τούρκους, το 1571, και την εκδίωξη των Λατίνων, η Ορθόδοξη Εκκλησία του νησιού άρχισε να αναδιοργανώνεται και να ανακτά μέρος της κτηματικής της περιουσίας, που είχαν σφετεριστεί οι προηγούμενοι κατακτητές. Το ίδιο συνέβη και με τη Μονή Κύκκου, που σταδιακά δημιούργησε ένα πολύ καλά οργανωμένο δίκτυο Μετοχίων, τόσο εντός, όσο και εκτός Κύπρου. Ειδικότερα τα τελευταία, που ανέρχονταν τουλάχιστον στα δεκαοκτώ, συνέδεαν τη Μονή Κύκκου, και κατ' επέκταση την Εκκλησία της Κύπρου και τους κατοίκους του νησιού, με πολλές άλλες περιοχές, όπου κατοικούσαν Ορθόδοξοι Χριστιανοί, γεγονός το οποίο συνέτεινε ώστε να αποτελέσουν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας έναν από τους κυριότερους αγωγούς μεταλαμπάδευσης στην Κύπρο των πνευματικών επιτευγμάτων του ευρύτερου Ελληνισμού. Τέτοια Μετόχια αναφέρονται στον Γαλατά και στο Διπλοκιόνιο της Κωνσταντινούπολης, στη Σμύρνη, την Αιτάλεια, την Προύσα και την Έφεσο της Μικράς Ασίας, στην Αμάσεια του Πόντου, στη Βαρτζία της Γεωργίας, στη Φιλιππούπολη της Ανατολικής Ρωμυλίας, στην Αδριανούπολη και την Περίσταση της Ανατολικής Θράκης, στην Πάνορμο της Προποντίδας, στην Κω των Δωδεκανήσων, στην Τσέριανη της Ηπείρου, στη Λάρισα της Θεσσαλίας, στην Τρίπολη του Λιβάνου, στην Ξάνθη της Δυτικής Θράκης και στις Σέρρες της Κεντρικής Μακεδονίας¹.

Για τα περισσότερα από τα εκτός Κύπρου Μετόχια της Μονής Κύκκου δεν έχουν σωθεί λεπτομερείς αναφορές για τον τρόπο που περιήλθαν στην κυριότητά της, ή που αποξενώθηκαν από αυτή στα νεότερα χρόνια. Ούτε επίσης έχουμε υπόψη μας πολλές σχετικές πληροφορίες για την κτηριακή τους υποδομή, την κτηματική τους περιουσία και την ύπαρξη ή όχι ναού σε αρκετά από αυτά. Είναι, όμως, γνωστό

1. Για τα Μετόχια αυτά είχαμε δημοσιεύσει παλαιότερα τις εργασίες: «Το Μετόχιο της Μονής Κύκκου στη Γεωργία», *Ενατενίσσεις* 9 (2009) 138-141· «Τα Μετόχια της Μονής Κύκκου στη Μικρά Ασία και τον Πόντο», *Ενατενίσσεις* 12 (2010) 198-103· «Το Μετόχιο της Μονής Κύκκου στην Κωνσταντινούπολη», *Ενατενίσσεις* 15 (2011) 154-159· «Τα Μετόχια της Μονής Κύκκου στην Ανατολική Ρωμυλία και την Ανατολική Θράκη», *Ενατενίσσεις* 16 (2012) 100-105· «Τα εκτός Κύπρου Μετόχια της Μονής Κύκκου», *Ενατενίσσεις* 17 (2012) 130-137.

ότι μερικά είχαν ναό, μοναστηριακά καταλύματα και μεγάλη κτηματική περιουσία (Βαρτζιά), άλλα ναό ή προσκυνητάρι και κτήρια με ή χωρίς κτηματική περιουσία (Διπλοκιόνιο, Προύσα, Αττάλεια, Σμύρνη και Περίσταση), μερικά μόνο κτήρια (Γαλατάς, Αδριανούπολη, Πάνορμος, Έφεσος, Κως και Τρίπολη), ενώ για άλλα σώζονται πολύ λίγες πληροφορίες (Τσέριανη, Φιλιπούπολη, Αμάσεια, Λάρισα, Σέρρες και Ξάνθη). Γνωρίζουμε επίσης, ότι οι «ταξιδιώτες» μοναχοί, όπως ονομάζονταν οι προϊστάμενοι των εκτός Κύπρου Μετόχιων της Μονής, έστελλαν στην Κύπρο από τις περιοχές στις οποίες δραστηριοποιούνταν διάφορα εκκλησιαστικά αντικείμενα, τα οποία αποτελούσαν πρότυπο για την ανάπτυξη στο νησί της κεντητικής, της ξυλογλυπτικής και της αργυροχοΐας - χρυσοχοΐας. Ακόμη, η παραμονή των μοναχών αυτών στα Μετόχια της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης και αλλού, όπου υπήρχαν ονομαστοί ιεροψάλτες, συνέτεινε ώστε να μορφώνονται μουσικά και να συμβάλλουν, μετά την επιστροφή τους στην Κύπρο, στην ευρύτερη διάδοση της βυζαντινής μουσικής και του πατριαρχικού ύφους, υπηρετώντας ως ψάλτες στη Μονή και διδάσκαλοι στους νεαρούς δοκίμους². Ειδικότερα δε, τα Μετόχια της Κωνσταντινούπολης συνέτειναν στην ομαλή διεκπεραίωση διαφόρων κυπριακών υποθέσεων, όπως για παράδειγμα το 1870, οπότε ο προϊστάμενος στο Μετόχιο του Διπλοκιονίου Αρχιμανδρίτης Μελέτιος Κυκκώτης, μερίμνησε για τη διευθέτηση πολλών πρακτικών ζητημάτων, ώστε η πρεσβεία, που είχε επικεφαλής τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1865-1900) Σωφρόνιο, να πραγματοποιήσει σειρά συναντήσεων με Οθωμανούς αξιωματούχους και να επιτύχει την επαναδιευθέτηση του διοικητικού καθεστώτος του νησιού, με ανεξαρτοποίησή του από το βιλαέτι του Αρχιπελάγους, και την παροχή βοήθειας προς τους κατοίκους, που δυστυχούσαν εξαιτίας της ανομβρίας³.

Σταδιακά, οι νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, που δημιουργήθηκαν στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, οδήγησαν τη Μονή Κύκκου στην εκποίηση των περισσοτέρων από τα Μετόχια, που διατηρούσε εκτός Κύπρου. Από επιστολή του Ηγουμένου Κύκκου (1862-1890) Σωφρονίου, ημερομηνίας 12 Μαρτίου 1879, με την οποία ενημέρωνε τη βρετανική διοίκηση για τα περιουσιακά στοιχεία της Μονής, πληροφορούμαστε ότι είχε στην κυριότητά της τα Μετόχια στον Γαλατά και στο Διπλοκιόνιο της Κωνσταντινούπολης, στη Σμύρνη, την Προύσα και την Αδριανούπολη⁴. Προφανώς, αναφερόταν στα πλέον

2. Για παράδειγμα, βλ. τις σχετικές αναφορές στη μελέτη μας: «Σχέσεις Μικράς Ασίας και Μονής Κύκκου», *Ενατενίσεις* 13 (2011) 126-130.

3. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1634-1878)*, Λευκωσία 2011, σ. 88-100.

4. Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Ο Κώδικας 53 της Ιεράς Μονής Κύκκου. Οι πολύπλευρες δρα-*

προσοδοφόρα από αυτά, αφού γνωρίζουμε από ασφαλείς πηγές ότι την ίδια περίοδο είχε στην κατοχή της και τα Μετόχια της Αττάλειας και της Τρίπολης του Λιβάνου⁵, όπως και αυτό στη Βαρτζία της Γεωργίας⁶, που είχε σημαντικά εισοδήματα και είναι άγνωστο γιατί ο Σωφρόνιος δεν το συμπεριέλαβε στην προαναφερθείσα επιστολή του.

Στη συνέχεια εκποιήθηκαν τα Μετόχια στον Γαλατά, στην Αδριανούπολη, στην Αττάλεια και στην Τρίπολη και παρέμειναν στην κατοχή της Μονής αυτά στο Διπλοκίονιο, στην Προύσα, στη Σμύρνη και στη Βαρτζία⁷. Ακολούθως, όμως, το μεν της Βαρτζίας διμεύθηκε από το καθεστώς που προέκυψε από την Οκτωβριανή επανάσταση του 1917, ενώ παρόμοια ήταν η τύχη και αυτών της Προύσας και της Σμύρνης, τα περιουσιακά στοιχεία των οποίων κατασχέθηκαν από το τουρκικό κράτος, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922. Το δε Μετόχιο στο Διπλοκίονιο, σύμφωνα με την παράδοση των μελών της αδελφότητας, παραχωρήθηκε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, αφού η Μονή, λόγω των νέων πολιτικών συνθηκών, αδυνατούσε εκ των πραγμάτων να το διαχειρίζεται⁸.

Το Μετόχιο στις Σέρρες

Ένα από τα εκτός Κύπρου Μετόχια της Μονής Κύκκου για το οποίο δεν σώζονται σχετικά έγγραφα είναι αυτό των Σερών, το οποίο, όμως, αναφέρεται από την προφορική παράδοση της αδελφότητας, που κατέγραψε, τη δεκαετία του 1920, ο λόγιος ιστοριοδίφης Λοΐζος Φιλίππου. Σύμφωνα με όσα αναφέρει, ο Ηγούμενος Κύκκου (1826-1861) Νεόφυτος «είχε σπουδάσει εις τας Σέρρας», κατά την περίοδο που διέμενε στο Μετόχιο, το οποίο διατηρούσε η Μονή στην πόλη αυτή⁹.

στηριότητες της Μονής κατά την περίοδο 1843-1897, Λευκωσία 2004, σ. 185.

5. Βλ. Ανδρέα Τηλλυρίδη, *Ανέκδοτος Αλληλογραφία της Ιεράς Μονής Κύκκου 1891-1897*, Λευκωσία 1996, όπου γίνεται αναφορά στις σελ. 69-73, 81, 162 στο Μετόχιο της Αττάλειας, και στις σελ. 26-27, 49-51, 56, 66-69 σε αυτό της Τρίπολης.

6. Για το Μετόχιο αυτό έχει δημοσιευτεί εκτενής μονογραφία. Βλ. Αθανάσιου Κυκκώτη, *Ανέκδοτα Έγγραφα του εν Γεωργία Μετοχίου της Ιεράς Μονής Κύκκου*, Λευκωσία 1998.

7. Αριστοτέλη Παλαιολόγου, «Η εν Κύπρω Ιερά Μονή Κύκκου. Ιστορική περιγραφή», στον τόμο: Κωνσταντίνου Σκόκου, *Εθνικόν Ημερολόγιον. Χρονογραφικόν, Φιλολογικόν και Γελοιογραφικόν*, τ. 19ος, Αθήνα 1904, σ. 353-365. Το κείμενο αυτό αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Φωνή της Κύπρου*, 15/28.11.1903, 29/12.12.1903 [= Κωστή Κοκκινόφα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, Λευκωσία 1999, σ. 321-332].

8. Θεόδουλου Καλλίνικου, *Μέγα θεωρητικόν της εκκλησιαστικής βυζαντινής μουσικής*, Λευκωσία 1977, σ. 123.

9. Λοΐζος Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, Λευκωσία 1975, σ. 290. Για το σχολείο, που λειτουργούσε στα τέλη του 18ου - αρχές 19ου αιώνα στις Σέρρες,

Ο Νεόφυτος καταγόταν από το χωριό Πενταλιά της Πάφου και ήταν ανεψιός του εκτελεσθέντος από τους Τούρκους κατακτητές, κατά τα τραγικά γεγονότα του Ιουλίου 1821, Ηγουμένου Κύκκου (1819-1821) Ιωσήφ. Εθεωρείτο λόγιος, ενώ γνώριζε πολύ καλά και την τουρκική γλώσσα. Ανάμεσα δε στα κατάλοιπά του, που διαφυλάχθηκαν στο Αρχείο της Μονής, περιλαμβάνεται και χειρόγραφος κώδικας με κείμενα θεολογικού περιεχομένου, που είναι ενδεικτικός των πνευματικών του ενδιαφερόντων. Ο Νεόφυτος, σχεδόν αμέσως μετά την ανάληψη της ηγουμενίας, το 1826, μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, όπου με τη βοήθεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου διεκδίκησε, με αρκετή επιτυχία, τη συλληθείσα το 1821 περιουσία της Μονής της μετανοίας του. Στη συνέχεια εργάστηκε με σύνεση και μεθοδικότητα και κατάφερε να ξαναδώσει στη Μονή Κύκκου την παλιά της αίγλη. Απεβίωσε στις 23 Μαρτίου 1861¹⁰.

Έμμεση μαρτυρία για επάνδρωση του Μετόχιου με Κυκκώτη μοναχό αποτελεί η συμπερίληψη του Ιερομόναχου Μελέτιου Κυκκώτη ανάμεσα στους συνδρομητές βιβλίου, που εξεδόθη το 1826 στην Πέστη, με τη σημείωση ότι ήταν πνευματικός των κατοίκων των Σερρών. Πρόκειται για το βιβλίο «Επιτομή Φυσικής Ιστορίας, μεταφρασθείσα παρά Γεωργίου Δ. Κλειδούς», που εκδόθηκε με δαπάνη του έμπορου Γεωργίου Δ. Ζήση¹¹. Για το Μετόχιο δεν έχουμε υπόψη μας οποιαδήποτε άλλα στοιχεία, όπως για παράδειγμα για τον τρόπο που περιήλθε στην κυριότητα της Μονής, αν αποτελείτο μόνο από κτηματική περιουσία ή αν περιελάμβανε κάποιο μοναστηριακό κατάλυμα με προσκνητάρι ή μικρό ναό. Ίσως η αναμενόμενη έκδοση των εγγράφων, που φυλάσσονται στο πλούσιο Αρχείο της Μονής, να μας διαφωτίσει για την ιστορία του, οπότε και θα επανέλθουμε, στην περίπτωση που εντοπιστούν σαφέστερες μαρτυρίες.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στην πόλη των Σερρών έζησε τουλάχιστον από το 1859 ο Κύπριος Επίσκοπος Δαφνουσίας Χαρίτων. Παραμένει όμως άγνωστη τυχόν σχέση του με τη Μονή Κύκκου και το Μετόχιο της στην πόλη. Όπως είναι γνωστό από διάφορες πηγές, ο Χαρίτων είχε ε-

περίοδο κατά την οποία αναφέρεται ότι φοίτησε σε αυτό ο Νεόφυτος, βλ. Τρύφωνος Ευαγγελίδη, *Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας*, τ. Α', Αθήνα 1936, σ. 140-141.

10. Για τον Ηγούμενο Νεόφυτο βλ. Θεοχάρη Σταυρίδη, «Οι Ηγούμενοι της Ιεράς Μονής Κύκκου: Προσωπογραφική μελέτη», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 7 (2006) 53-55· Κ. Κοκκινόφτας, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου*, ό.π., σ. 159-166.

11. Γιώργου Μύραη, «Κυκκώτες συνδρομητές σε βιβλία του Μειζονος Ελληνισμού από την περίοδο του Διαφωτισμού ως τα μέσα του εικοστού αιώνα», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 5 (2001) 546.

κλεγεί το 1848 στην Επισκοπή Δαφνουσίας, η οποία στα βυζαντινά χρόνια υπαγόταν στη Μητρόπολη Νικομηδείας. Ωστόσο, την περίοδο αυτή ο τίτλος αφορούσε σε τιτουλάριους Αρχιερείς, αφού από τους γνωστούς Επισκόπους του 19ου αιώνα, οπότε το Οικουμενικό Πατριαρχείο χρησιμοποίησε ξανά την ονομασία, δεν μαρτυρείται να υπηρέτησε κανείς τους στην περιοχή της Νικομηδείας, αλλά μόνο στην Κωνσταντινούπολη και στις Μητροπόλεις Μελενίκου και Χαλκηδόνα¹².

Κατά τη διάρκεια της διαμονής του στις Σέρρες, ο Χαρίτων συνδέθηκε με την αδελφότητα της Μονής του Τιμίου Προδρόμου και συνεισέφερε για τα εκπαιδευτήρια της πόλης, το 1859, το ποσό των 500 οθωμανικών λιρών, ενώ την άνοιξη του 1871 χρηματοδότησε και την ανέγερση του κωδωνοστασίου του ναού του Αγίου Γεωργίου του Κρουνερίτη. Στην πόλη αυτή παρέμεινε μέχρι τον θάνατό του, που συνέβη το 1872, οπότε ετάφη στο προαύλιο του μητροπολιτικού ναού των Αγίων Θεοδώρων¹³.

Από αριθμό εγγράφων, που σώθηκαν στο Αρχείο του Οικουμενικού Πατριαρχείου και εκδόθηκαν πριν από μερικά χρόνια, είναι γνωστό ότι ο Χαρίτων κληροδότησε, ανάμεσα στα άλλα, άγια λείψανα, αρχιερατικά άμφια και το ποσό των 5.000 γροσίων στη Μονή του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου. Για τη δωρεάν αυτή, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ανθιμος ΣΤ΄ ενημέρωσε με επιστολή του, ημερομηνίας 22 Νοεμβρίου 1872, τον Κύπριο Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο, σημειώνοντας ότι μόλις παραλάμβανε το κληροδότημα θα το παρέδιδε στον προϊστάμενο του Μετοχίου της Μονής Κύκκου στην Κωνσταντινούπολη για να μεριμνήσει για την αποστολή του.

Από δεύτερη επιστολή προς τον Σωφρόνιο, που έστειλε ο διάδοχος του Ανθίμου ΣΤ΄, νέος Πατριάρχης Ιωακείμ Β΄, ημερομηνίας 24 Οκτωβρίου 1874, πληροφορούμαστε ότι ο τελευταίος παρέδωσε τα ιερά αντικείμενα του κληροδοτήματος στον Κυκκώτη προϊστάμενο του Μετοχίου, όχι όμως και τα χρήματα, για τα οποία σημείωνε ότι είχε προβεί σε σχετικές ενέργειες, μέσω του Ηγουμένου της Μονής Τιμίου Προδρόμου στις Σέρρες, για να εισπραχθούν από τοπικούς οφειλότες. Από άλλες επιστολές, που ο Πατριάρχης Ιωακείμ Β΄ έστειλε προς τους Αρχιεπίσκοπο Κύπρου, Ηγούμενο Τιμίου Προδρόμου και Μητροπολίτη και Δημογέροντες των Σερρών, από τον Οκτώβριο του 1874 έως τον

12. Πολύβιου Στράντζαλη, «Δαφνουσίας επισκοπή», *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 6ος, Αθήνα 2012, σ. 31-32.

13. Για τον βίο του Χαρίτωνα και τη σχέση του με την πόλη των Σερρών βλ. Χαράλαμπος Βουρουτζίδης, «Ο Επίσκοπος Δαφνουσίας Χαρίτων και ο Ηγούμενος της Μονής του Τιμίου Προδρόμου Σερρών Θεοδόσιος Λαζάρου», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 4 (2006) 47-50, όπου και βιβλιογραφία. Τη σχετική μελέτη έθεσε υπόψη μας ο κ. Νικόλαος Μπονόβας, τον οποίο και ευχαριστούμε θερμά.

Μάιο του 1875, πληροφορούμαστε ότι ο Χαρίτων είχε αφήσει μεγάλο μέρος από την περιουσία του στη Μονή του Τιμίου Προδρόμου, που περιελάμβανε ομόλογα 13.000 γροσίων, ιερά άμφια και σκεύη, καθώς και, μετά τον θάνατο της θετής του θυγατέρας, μια οικία, με έπιπλα και σκεύη και ένα αμπέλι.

Σε μια δε από τις επιστολές αυτές προς τον Ηγούμενο της Μονής του Τιμίου Προδρόμου, ο Ιωακείμ Β΄ ζητούσε επιτακτικά την αποστολή τόσο των 5.000 γροσίων, για να προωθηθούν στην Κύπρο, όσο και άλλων δύο χιλιάδων, που ο Χαρίτων είχε κληροδοτήσει στη Θεολογική Σχολή Χάλκης, θεωρώντας ότι η Μονή είχε σημαντικά οικονομικά οφέλη από τη διαθήκη του Κύπριου Αρχιερέα και μπορούσε να στείλει το προαναφερθέν ποσό στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Ωστόσο, ο Ηγούμενος και η αδελφότητα της Μονής αντέτειναν ότι το ανωτέρω ποσό χρημάτων έπρεπε να προέλθει από τους οφειλότες του αποβιώσαντος Επισκόπου. Είναι άγνωστο, όμως, αν επετεύχθη τελικά η είσπραξη του και κατορθώθηκε η αποστολή του στην Κύπρο, παρά το γεγονός ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο απευθύνθηκε στον Μητροπολίτη και τους Προκρίτους των Σερρών, για να μερμνήσουν, μέσω του εκτελεστή της διαθήκης του Χαρίωνα, για την είσπραξη του οφειλόμενου ποσού¹⁴.

14. Βλ. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος. Τα πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1600-1878*, Λευκωσία 2001, σ. 543, 561-562, 565-569, όπου δημοσιεύονται οι επιστολές Ανθίμου ΣΤ΄ και Ιωακείμ Β΄ προς τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο, τρεις επιστολές του Ιωακείμ Β΄ προς τον Ηγούμενο του Τιμίου Προδρόμου, ημερομηνίας 25 Οκτωβρίου 1874, 25 Ιανουαρίου 1875 και 7 Μαΐου 1875, και δύο του ίδιου Πατριάρχη προς τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο, ημερομηνίας 3 Φεβρουαρίου 1875, και προς τον Μητροπολίτη και τους Δημογέροντες των Σερρών, ημερομηνίας 7 Μαΐου 1875.